

Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne (kustantajan versio).

Rinnakkaistallenteen sivuasettelut ja typografiset yksityiskohdat saattavat poiketa alkuperäisestä julkaisusta.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Nisula, S., Kauppila, A., Rasa, M. & Viinämäki, L. 2022. Julkisilla varoilla mittaamattomia vaikutuksia. Lumen – Lapin ammattikorkeakoulun verkkolehti (3).

URL: <https://www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=dbad45d0-634a-4f7d-866c-4f242ca6f423>

Julkisilla varoilla mittaamattomia vaikutuksia

Sari Nisula, TaM, projektipäällikkö, Vastuulliset palvelut, matkailu, Lapin ammattikorkeakoulu

Anni Kauppila, restonomi (AMK), projektisuunnittelija, Vastuulliset palvelut, Lapin ammattikorkeakoulu

Marjukka Rasa, YTT, yliopettaja, Osallisuus ja toimintakyky, Lapin ammattikorkeakoulu

Leena Viinamäki, YTT, yliopettaja, Osallisuus ja toimintakyky, Lapin ammattikorkeakoulu

Asiasanat: sosiaaliset vaikutukset, sosiaalisesti kestävä talous, sosiaalinen kestävyys, julkiset hankinnat

Johdanto

Yhä useampi yritys ja organisaatio sisällyttää toimintaansa kestävyteen ja vastuullisuuteen liittyviä tavoitteita. Ympäristön näkökulmasta kestävyttä on totuttu jo tarkastelemaan, ja varsinkin Lapin alueella kulttuurinen kestävyys on monissa keskusteluissa mukana. Viime aikoina sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla on keskusteluun noussut myös sosiaalinen kestävyys.

Sosiaalisen kestävyiden aihe on ollut läsnä muun muassa seuraavissa Lapin ammattikorkeakoulun hankkeissa ja muussa Taulukko 1:ssä kuvatussa toiminnassa. Aiheeseen nivoutuu useita näkökulmia. Hyvinvointi on nähty tärkeänä osana jokapäiväisen elämän turvallisuutta. Aiheeseen liittyvää yhteiskunnallista yrittäjyyttä on edistetty alueen strategioissa kansainvälisesti, kansallisesti sekä myös alueellisissa hankkeissa Lapin liiton kanssa yhteistyössä tehdyn toimenpidesuunnitelman mukaisesti. Ympäristön tilan parantamiseksi, sekä vastuullisuuden edistämiseksi tarvittavat muutokset muuttavat elämäntapaamme. Näiden muutosten yhteydessä on pohdittava myös sosiaalista kestävyttä, hyvinvointia ja yhteisöjä alueellisesta näkökulmasta.

Taulukko 1. Teemaa edistäneitä hankkeita ja toimintaa Lapin ammattikorkeakoulussa.

Hanke	Toteutusaika	Rahoittaja	Tavoite
Arjen turvallisuuden kansainvälinen yhteistyö	1.6.2015–31.12.2018	EAKR	Arjen turvallisuuden verkosto- toiminnan kehittäminen maakunnassa ja kansainvälisesti. Arjen turvallisuuden teemaan liittyy olennaisesti hyvinvointi.
SOCENT SPAs (Social Entrepreneurship in Sparsely Populated Areas), Interreg Europe	1.1.2017–30.6.2021	Interreg Europe	Yhteistyöhanke Slovakian, Espanjan, Saksan ja Suomen välillä, jonka tavoitteena on tuoda yhteiskunnallisen yrittäjyyden ja laajemmin sosiaalisen kestävyuden näkökulmaa harvaan asuttujen alueiden aluepolitiikkaan ja strategioihin.
GRUDE (Green Rural Economy)	1.9.2019–30.9.2022	Interreg Nord	Lisätä tietoa vihreästä taloudesta erityisesti kuntatasolla bioenergian, sinisen talouden ja kestävien yhteisöjen näkökulmasta.
Cooperative Campus	1.3.2020–31.8.2021	Horizon 2020	Tuoda käytännön kautta osuuskuntayrittäjyyttä tutuksi nuorille, ja esitellä yrittäjyyttä työllistymisen mahdollisuutena.
Selvitys yhteiskunnallisen yrityksen hautomotoiminnasta (Sytyke)	1.11.2020–30.4.2022	ESR	Esiselvityshankkeessa selvitettiin yhteiskunnallisen yrityshautomon toimintaedellytyksiä Lapissa.
Arjen turvallisuuden tiekartta	1.12.2020–30.9.2021	ESR	Turvallisuutta ja hyvinvointia edistävän arjen turvallisuuden edistämisen tiekartan tuottaminen monitoimijaisessa yhteistyössä.
Sosiaalisten vaikutusten mittaaminen (SOMA)	1.3.–31.12.2022	Lapin liitto/AKKE	Tuottaa kunnille ja julkisille toimijoille tietoa ja työkaluja sosiaalisten vaikutusten mittaamiseen julkisissa hankinnoissa.
Sosiaalista kestävyttä edistävien hanketeemojen yhteiskehittäminen useiden organisaatioiden yhteisissä työpaikoissa, vuodenvaihteessa	2021–2022	-	Useiden organisaatioiden edustajat pohtivat sosiaalisen kestävyden edistämistä, ja suunnittelivat ns. "Sosiaalinen kädenjälki"-hankeperhettä. Hankeaihoita syntyi mm. sosiaalisen kestävyden kokonaisvaltaisesta edistämisestä ja brändäämisestä, tukea tarvitsevien löytämisestä sekä työn uudelleen muotoilusta.
Sosiaalinen kädenjälki -hanke	2.5.2022–31.12.2023	ESR	Toimintamallin kehittäminen, joka edistää työllisyyttä ja ratkoo Lapin alueen kohtaanto-ongelmaa. Lisäksi sosiaalisesta kädenjäljestä tavoitellaan hyvinvoinnin brändiä, joka lisää Lapin veto- ja pitovoimaa.

Nykyisessä Lappi-sopimuksessa sosiaalisesti kestävä talous on yksi strateginen painopiste. Tavoite on, että Lappi pysyy asuttuna ja elinvoimaisena, ja tähän pyritään muun muassa osallistavilla työmarkkinoilla, ja älykkäillä hankinnoilla. (Lapin liitto 2022, 39.) Strategisen linjauksenkin myötä sosiaalista kestävyyttä edistäviä hankeideoita on kehitetty useiden organisaatioiden välisissä työpajoissa Lapissa.

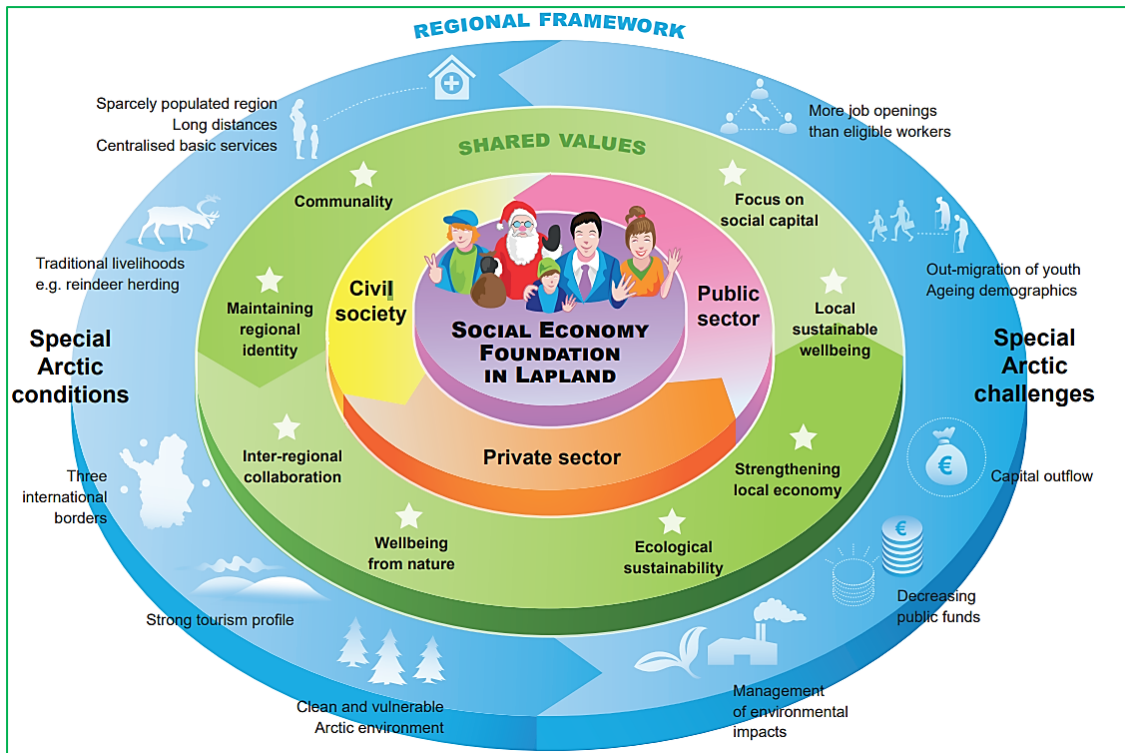
Euroopan unionin sosiaalisesti kestävä talouden toimintasuunnitelma julkaistiin vuoden 2021 lopussa. Siinä sosiaalisesti kestävä talouden eduiksi nähtiin muun muassa Agenda 2030 – tavoitteiden saavuttaminen, työllistäminen sekä vihreän ja digitaalisen siirtymän tukeminen. (European Commission 2021b, 3.) Hankintojen kautta on mahdollista huomioida alueelliset tarpeet ja tilanteet sekä kohdentaa toimia niiden mukaisesti (European Commission 2021a).

Kuntaliiton määritelmän mukaan ”*Sosiaalinen kestävyys on kokonaisvaltaista fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia, mikä mahdollistaa hyvän arjen ja merkityksellisen elämän*” (Sosiaalinen kestävyys 2022). Kuten Kuntaliiton määritelmää tutkiessa voi todeta, aiheena sosiaalinen kestävyys on laaja, ympäristökestävyyttä monisyisempi, luonteeltaan laadullinen ja siksi hankalammin lähestyttävä ja mitattavissa oleva asia.

Sosiaalisesti kestävä talouden lappilaishaasteet

Lappi on Suomen ja Euroopan Unionin harvimmin asuttua aluetta (Eurostat 2017). Alueella näkyvät harvaan-asuttujen alueiden yleiset piirteet: välimatkat ovat pitkiä, väestöpyramidi on kellahtamassa kärjelleen, eli iäkkäiden osuus väestöstä on kasvamassa, mikä yhdistettynä palvelujen paikoittaiseen huonoon saatavuuteen aiheuttaa arjen hankaluuksia monille alueella asuville. Nuoremman väestön muutto alueelta pois vaikuttaa työvoiman saatavuuteen, kertyviin verotuloihin, ja kaupankäynnin suuntautuessa alueelta pois päin, virtaa alueelta myös pääomaa muualle hyödykkeistä ja palveluista, joita kulutetaan täällä. Alueelle kansainvälisyyttä tuo kansainvälinen yhteistyö muun muassa pohjoisten alueiden kanssa, sekä matkailu, mikä nojaa vahvasti puhtaaseen arktiseen luontoon. (Arctic Smartness 2018; Business Lapland s.a.)

Toisaalta Lapissa on vahva yhteisöllisyyden kulttuuri, ja monilla paikallisilla yrityksillä, LEADER-toimintaryhmillä, kansalaisjärjestöillä sekä kyläyhdistyksillä on intressit edistää paikallisen yhteisön hyvinvointia (Arctic Smartness 2018; Kuvio 1.).

Kuvio 1. Sosiaalitalouden lappilainen perusta (Lähde: Arctic Smartness 2018).

Sosiaalitalouden lappilaista perustaa rakenteistaa lappilaisten eriytyvät ja lisääntyvät palvelutarpeet myötäillen kuntakohtaista väestö- ja elinkeinorakenteen muutosta, kansainvälistyvä elinkeinorakenne sekä sote-uudistuksen myötä 1.1.2023 toimintansa aloittava Lapin hyvinvointialue. (Lapin alueelliset kehitysnäkymät 2022; Lapin tilanne- ja kehityskuva 2022; Mikä sote-uudistus? 2022). Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin mahdollisuudet vastata sekä kantaväestön että Lapissa vierailevan väestön palvelutarpeisiin lisää palvelutyytyväisyyttä ja hyvinvointia.

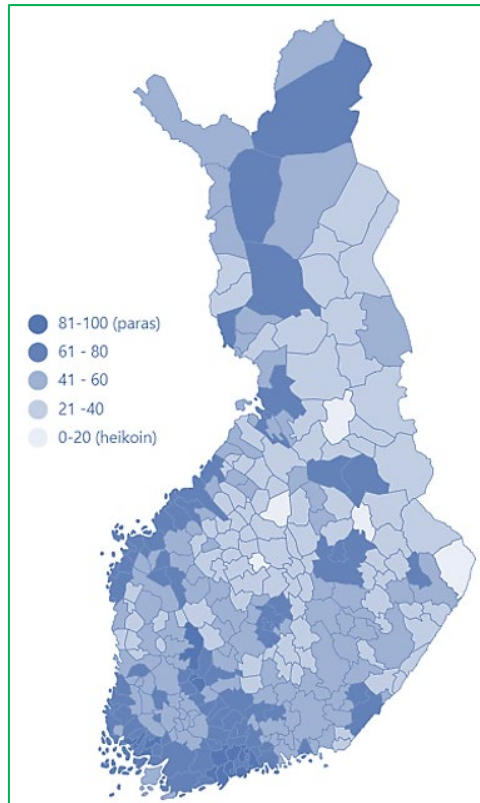
Huomion kohteena hankinnat

Yksi merkittävä tekijä kaikenlaisen vastuullisuuden edistämisessä julkisella sektorilla on julkinen raha, jonka vaikutus näkyy myös hankinnoissa. Julkisia hankintoja tehdään vuodessa noin 47 miljardilla eurolla, joista yrityksiltä tehtävien hankintojen osuus on noin 31 miljardia euroa (TEM 2022). Saatavilla olevien tietojen mukaan Rovaniemi teki julkisia hankintoja vuonna 2021 hieman yli 291 miljoonalla eurolla. Hankinnoista palvelujen osuus oli noin 232 miljoonaa euroa. Aineiden, tarvikkeiden ja tavaroiden osuus oli hieman alle 18 miljoonaa euroa. (Ostolaskudata 2022.) Palvelujen suuri osuus tarkoittaa suurta määrää ihmisten tekemää työtä.

Rahamääränä 31 miljardia euroa on summa, jonka kohdistumisella on vaikutuksia, riippumatta siitä onko vaikuttaminen tavoitteena vai ei. Virheellinen ja silti valloillaan oleva käsitys on, että julkisissa hankinnoissa vain hinta voi olla valintaa määrittävä kriteeri, vaikka laissa tavoitellaan parasta hinta-laatusuhdetta. Tämä on huomattu valtakunnallisestikin. Valtiovarainministeriön Vaikuttavat julkiset hankinnat -toimenpideohjelma on käynnistynyt vuonna 2019 (Julkiset hankinnat vaikuttavammiksi ... 2019), ja työ- ja elinkeinoministeriön rahoittama KEINO-osaamiskeskus (Kestävien ja innovatiivisten ...s.a.) on järjestänyt julkisille organisaatioille sosiaalisesti kestävien hankintojen (”Soske”) akatemian vuonna 2022 (Sosiaalisen vastuun akademia 2021). Näillä toimenpiteillä tavoitellaan organisaatioihin parempaa osaamista hankintoihin, ja hankintojen vaikuttavuuden pohdintaa. Keväällä 2022 aloitettiin Lapin ammattikorkeakoulun AKKE-rahoitteinen Sosiaalisten vaikutusten mittaamien (SOMA) -hanke, joka pyrkii osaltaan laskemaan kynnystä ja lisäämään innostusta kunnissa ja julkisissa organisaatioissa huomioida ja arvioida sosiaalisia tekijöitä hankintoja tehtäessä. Hankkeessa tarkoituksena on jakaa tietoa sosiaalisesti kestävästä julkisesta hankinnan suunnittelusta, ja toteuttaa kunnille ja julkisen sektorin toimijoille sosiaalisten vaikutusten mittaustyökaluja.

Hankintojen vaikutukset ovat konkreettisia, mutta mutkikkaita. Hankkia voidaan palvella tai tavaroita, ja kaikkiin hankittaviin asioihin liittyy omat pohtimisen paikkansa. Jokaisessa hankinnassa kaikki vastuullisuuden lajit eivät välttämättä kohtaa. Hankintojen myönteisiä sosiaalisia tavoitteita voivat olla esimerkiksi työllistymisen, työelämäoikeuksien, osallisuuden, esteettömyyden ja ihmisoikeuksien tavoitteiden toteutuminen. (European Commission 2021a.; TEM 2017.) Hyvin pitkälti näissä asioissa ollaan laadullisten asioiden äärellä. Kuinka voidaan mitata osallisuutta, ihmisoikeuksien tai eettisen toiminnan toteutumista?

Julkisten hankintojen lyhyen ja pitemmän aikavälin vaikutuksia määrittää paikkakunnan ja alueen elinkeino- ja väestörakenne elinvoimaisuuden lisäksi. Aluekehityksen laaja tilannekuva tarkastelee alueiden kehitystä 17 mittarin avulla. Mittarit on ryhmitelty kuuteen dynamiikkaan, jotka tarkastelevat kuntien työllisyyttä, yritystoimintaa, vetovoimaa, tuloja, koulutusta ja hyvinvointia sekä muuta elinvoimaa. Tämän kokonaisuuden perusteella piiryy aluekehitystä kuvaava kokonaisindeksi. Kunkin dynamiikan pisteet syntyvät 2–3 indikaattorin perusteella. Jokaisesta indikaattorista kunta saa 0–100 pistettä. Heikoimmin sijoittunut kunta saa 0 pistettä ja parhaiten pärjäävä 100 pistettä. Dynamiikoissa yksittäisten indikaattorien pisteet lasketaan yhteen. (ks. tark. Aluekehityksen laaja tilannekuva 2022.) Lappilaiskuntien elinvoima ja väestörakenne varioi naapurikuntienkin välillä, mikä heijastuu myös julkisten hankintojen kuntakoh-taisiin toteuttamismahdollisuuksiin. (Kartta 1.)

Kartta 1. Suomen kuntien aluekehityksen kokonaispisteet 2022 (Lähde: Aluekehityksen laaja tilannekuva).

Kunnat tekevät strategisia valintoja julkisten hankintojen osalta, mistä esimerkikuntana Lapin maakunnasta on Sodankylä. Sodankylässä on pitkät perinteet lähiruuan hankinnoista. Julkisten hankintojen toteuttaminen edellyttää hankintaosaamisen lisäksi myös paikallistason yhteiskuntapoliittista tahtotilaa (ks. tark. Lehtiartikkeli 1.)

Sodankylä perustaa oman yhtiön ateriapalveluihin

ANSSI JOKIRANTA

Milla Sallinen

● Sodankylän kunta ei lähde mukaan Lapin hyvinvointialueelle perustetun Lapin Ateriapalvelut oy:n toimintaan vaan perustaa oman ateriapalveluja tuottavan yhtiön, Pohjois-Lapin Ruoka oy:n.

Kunnanvaltuusto päätti uuden yhtiön perustamisesta kokouksessaan torstaina.

Sodankylä katsoo, että oman in-house-yhtiön kautta se pystyy turvaamaan lähiruokahankinnat myös hyvinvointialueen toiminnan käynnistymisen jälkeen.

Sodankylässä lähiruokaan on panostettu jo vuosia, ja tällä hetkellä kunnan ruokapalveluissa lähiruoan osuus on noin 33 prosenttia. Se on Lapin maakunnan korkein luku.

– Päätöksen taustalla on halu edistää paikallista ja alueellista elintarviketuotantoa, elinvoimaa ja lähiruokaa, kertoo kunnanhallituksen puheenjohtaja Tuula Annala.

Kunnanvaltuuston puheenjohtaja **Riikka Karppisen** mukaan Sodankylä toimi päätöksellään paikallisten toimijoiden ja tuottajien hyväksi.

– On hienoa, että valtuusto oli asiasta yksimielinen ja haluaa viestiä asiaa eteenpäin vahvalla yhteishengellä. Paikallisuudesta hyötyvät kaikki kuntalaiset, Karppinen toteaa.

SODANKYLÄN keskuskeittiöllä on suosittu lähiruokaa jo vuosia, minkä vuoksi Sodankylä halusi uudella yhtiöllä varmistaa, että tämä on mahdollista jatkossakin. Tässä annoksia valmistelea ravitsemustyöntekijä Hanna-Leena Hietala vuonna 2020.

Ykköstavoitteena on, että vuonna 2023 Sodankylän keskuskeittiössä tuotetaan lähiruokaa muun muassa koulujen oppilaille ja varhaiskasvatukseen. Toisena tavoitteena on, että keskuskeittiöstä voidaan myydä ruokaa Lapin hyvinvointialueelle.

Sodankylän kunnan tiedotteessa myös todetaan kunnan suhtautuvan avoimin mielin ajatukseen in-house-yhtiön laajentamisesta muihin Lapin kuntiin.

– Samalla hankintaosaamista muiden kanssa ollaan valmiit jakamaan.

Niin sanotuissa in-house-yhtiöissä ei palvelusopimusta tarvitse kilpailuttaa, vaan kunta voi hankkia palveluita suoraan omistamaltaan yhtiöltä.

Kunnan on omistettava yhtiö tuolloin kokonaan itse. In-house-yhtiö ei se saa myydä palveluitaan ulkopuolelle kuin viisi prosenttia, maksimissaan 500 000 euroa vuodessa.

Lehtiartikkeli 1. Sodankylä perustaa oman yhtiön ateriapalveluihin (Lähde: Lapin Kansa 10.10.2022 36).

Kuntien erilainen elinkeino- ja väestörakenne ja elinvoimaisuus on huomioitu muun muassa Kuntaliiton laatimassa ohjelmassa ”Uudet kestävät kunnat” tulevaisuuden kuntien rakentamiseksi. *Uudet kestävät kunnat -ohjelman* tavoitteena on luoda perustaa ekologisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja teknologisesti kestäville, kuntatyypeiltään erilaisille kunnille eli kehyskunnille, pienille kunnille, ruotsinkielisille kunnille ja kaksikielisille kunnille, koska sama toimintamalli ei välttämättä sovellu jokaiseen suomalaiskuntaan. (Uudet kestävät kunnat 2022.)

Juho Saaren mukaan myös sosiaalipolitiikka on menositoumustensa kautta kytkeytynyt taloudelliseen kasvuun ja työllisyysasteen nostamiseen, mikä on tärkeää huomioida tehtäessä paikallisia linjauksia julkisten hankintojen osalta. Julkisille hankinnoille voidaan asettaa sellaisia ympäristöä ja kestävästä kehitystä koskevia reunaehtoja, jotka vaikuttavat eri yritysten suhteellisiin asemiin, mistä esimerkkinä Sodankylässä yhtiöitetty lähiruokahankinnat turvaava ateriapalvelu. (Saari 2010, 128–129; Lehtiartikkeli 1.)

Vastuu ja vapaus sosiaalisesti vaikuttavien hankintojen kokonaisuudessa

Julkisia hankintoja sääntelevä *Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista* (1397/2016) ei määrää julkisten hankintojen tarkkoja kriteerejä. Säänneiltyjä ovat periaatteet, joilla hankinnat tulee toteuttaa: avoimuus, tasapuolisuus, syrjimättömyys ja suhteellisuus (3 §). Laki velvoittaa valitsemaan kokonaistaloudellisesti edullisimman tarjouksen. Tämä ei tarkoita automaattisesti halvinta. Lakiin (93 §) on kirjoitettu mahdollisuus asettaa “*laadullisiin, yhteiskunnallisiin, ympäristö- tai sosiaalisiin näkökohtiin tai innovatiivisiin ominaisuuksiin*” liittyviä vertailuperusteita hinta-laatusuhteelle. Lisäksi laissa määritellään, millaiset asiat voivat olla mukana laadullisessa tarkastelussa. (Emt.) Lakien taustalla vaikuttavat kansainväliset ihmisoikeuksia koskevat sopimukset. SOMA-hankkeen webinaarissa 19.9.2022 yritys vastuun ja ihmisoikeuksien asiantuntija juristi *Merja Pentikäinen* tiivistä valtion vastuun muotoon “*do no harm*” ja “*do good*”. Julkisella toiminnalla ei saa etenkin sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta aiheuttaa vahinkoa, ja lisäksi periaatteet velvoittavat pyrkimään positiivisiin vaikutuksiin. Valtion vastuun yhteyteen kuuluvat myös julkiset organisaatiot.

Erilaisiin hankintoihin liittyy vastuullisuuden näkökulmasta erilaisia huomioitavia asioita. Aineellisten hankintojen taustalla saattaa olla monitahoisia ja globaalejakin tuotantoketjuja, joiden kaikki linkit eivät ole kohtuullisella työmäärällä selvitettävissä. Palveluja hankittaessa hankitaan ihmisiä suorittamaan erilaisia työtehtäviä, ja silloin on huomioitava työntekijöihin liittyviä asioita. Suoranaisiksi riskialoiksi työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan osalta on tunnistettu varsinkin siivous-, rakennus- ja ravintola-alat (Heuni 2021; vrt. TEM 2017). Nämä ovat myös aloja, joiden palveluja julkiset organisaatiot kilpailuttavat. Vastuullisuus palvelujen hankinnoissa ei tarkoita pelkkää varmistumista siitä, että työntekijä ei ole ihmiskaupan tai muunlaisten ihmisoikeusloukkausten uhri, eikä vastuullisuutta ole vielä se, että täytetään erilaisten lakien minimivaatimukset tai estetään suoranaiset laittomuudet. Ne ovat vähimmäisvaatimuksia, joiden tulisi joka tapauksessa toteutua, ja varsinainen vastuullisuus saavutetaan lain

minimivaatimukset ylittämällä. Työperäisen hyväksikäytön riskin lisäksi eräisiin aloihin liittyy muitakin keskeisiä ongelmia. Erityisesti hoiva-, siivous- ja palvelualoilla tehdään paljon matalapalkkaista työtä. Suomessa on arviolta noin 100 000–400 000 työntekijää, jotka joutuvat täydentämään palkkaansa ajoittain sosiaaliturvalla (YLE 2018). Harvaanasutuilla alueilla välimatkat työn ja kodin välillä voivat olla pitkiä, ja viimeaikainen energian ja polttoaineiden hintojen nousu tuntuu kevyessä palkkapussissa. Vaarana on uuden köyhälistön syntyminen, tai työntekijöiden loppuminen heidän etsiytyessään paremmin palkattuihin töihin, jos elinkustannukset nousevat ja samaan aikaan matalaa palkkaa ansaitsevien määrä kasvaa, tai palkoissa ei tapahdu positiivista kehitystä. Kun hankintaan palveluja, mahdollista on kiinnittää huomiota myös palvelut toteuttavien työntekijöiden palkkoihin, ja muihin työntekijän näkökulmasta kannustaviin tekijöihin.

Energian hintojen nousun syynä on julkisuudessa eri lähteissä mainittu kansainvälisen konfliktin lisäksi erilaiset ilmastotoimet, jotka saattavat julkisessa keskustelussa näyttäytyä ihmisten elämää kurjistavana asiana. Vaarana aiheeseen liittyvissä keskusteluissa on asetella vastakkain asioita, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Kansainvälinen ilmastomuutospaneeli (IPCC) on huomionnut useita yhteisöille ja sosiaaliselle kestävyydelle ilmastomuutoksesta koituvia riskejä raportissaan. Riskejä ovat muun muassa sosioekonominen epätasa-arvo, elinkeinoille koituvat riskit, köyhyys, hyvinvoinnin vaarantuminen, suuret muuttoliikkeet ja ylipäänsä yhteisöissä arvokkaiksi koettujen aineettomien arvojen, kuten maisemien ja identiteetin katoaminen. (IPCC 2022, 117.) Osa näistä asioista saattaa tuntua kaukaisilta, mutta lappilaisestakin näkökulmasta ne ovat olennaisia. Lapissa merkittävä elinkeino on matkailu, ja Lapin matkailun merkittävin myyntivaltti on puhdas luonto. Jos luonto menetetään, menetetään todennäköisesti myös matkailu, jolloin alueelta poistuu työtä, työntekijöitä, tuloja ja hyvinvointia. Luonnon tilaan vaikuttavat hiilidioksidipäästöt, joita syntyy muun muassa tavaroiden kuljetuksessa. Pitkien välimatkojen harvaan asutussa Suomessa on paikallaan miettiä myös kuljetusten osuuksia hankinnoissa.

Sosiaalinen kestävyys koskee kaikkia toimialoja, ja elämän osa-alueita. Jo nyt on käynnissä toimintaa, jolla tavoitellaan kestävämpää yhteiskuntaa eri näkökulmista käsin. Sosiaalista kestävyttä, ja esimerkiksi kiertotaloutta ja yhteiskunnallista yrittäjyyttä tutkitaan ja kehitetään eri tahoilla. Kaikissa näissä teemoissa on läsnä kokonaisvaltaisen kestävyuden tavoittelu, joten teemat hyötyisivät yhteisestä kehittämisestä.

Yhteisellä osaamisella kohti mittaamisen mahdollisuuksia

Lapissa sosiaalisen kestävyysliittymän mittaaminen on vielä uusi kehittyvä asia. Se edellyttää hankintojen mahdollisuuksien tunnistamista organisaatioissa eri tavalla kuin aiemmin, ja sosiaalisen vastuullisuuden käsitteen laajuuden takia tekemällä oppimista. Hankintojen vaikuttavuutta kokonaisuudessaan tulisi organisaatioissa arvioida kaikista kestävyysnäkökulmista hankintakohtaisesti. Jokaisessa hankinnassa sosiaalisen kestävyysliittymän huomioiminen ei välttämättä ole realistista hankinnan toteuttamisen tasolla, mutta organisaation osaamista hankinnoissa edistää hankintoihin liittyvien kulloistenkin vastuullisuusnäkökohtien tunnistaminen. Tämä luo pohjaa vastuullisuustyön kehittämiseksi organisaatioissa. Sosiaalisen kestävyysliittymän aiheen kompleksisuudesta huolimatta hyvä on lähteä liikkeelle jostakin hankinnasta, mikä mahdollistaa tämän näkökulman omaksumisen osaksi hankintoihin askel kerrallaan.

Laadullisten asioiden mittaaminen euroina on haaste sekä mittaukselle, että eettiselle pohdinnalle. Voidaanko erilaiset inhimilliseen elämänlaatuun liittyvät seikat arvottaa rahassa? Myös muita asioita on mahdollista mitata kuin rahaa. Voitaisiin mitata hankintojen sisällä erilaisia asioita, työntekijöiden palkkaluokkia, työtyytyväisyyttä, tai esimerkiksi työtuntien määriä. Hankinnan kriteerien seuranta sopimuskaudella, ja seuraukset kriteereistä poikkeamisesta ovat myös olennaisia seikkoja miettiä etukäteen. Hankintoja tekevissä organisaatioissa voitaisiin mitata hankintaosaamista, tai niiden hankintojen määriä, joissa erityisesti keskitytään sosiaalisen vastuullisuuden huomiointiin. Hankintojen määristä päästään euromäärien mittaamiseen, ja keräämällä riittävästi tietoa eri organisaatioista ja erityyppisistä hankinnoista, voidaan tietoa jalostaa vielä pidemmälle. Ulkomailta on esimerkkejä jo pidemmälle viedyistä laskureista. Iso-Britanniassa on olemassa verkkopalveluita, jotka pyrkivät määrittelemään hankintojen sosiaalista arvoa (Social Value Portal s.a.; Impact Social Value Reporting Ltd 2022). Näissä on taustalla monimutkainen datan keruu ja muokkaaminen käyttökelpoiseen muotoon. Jotta näin pitkälle on päästy, on täytynyt aloittaa aiheen tunnistamisesta.

Lopuksi

Ajassamme liikkuu monenlaisia kestävyysliittymän liittyviä haasteita. Globaalit virtaukset ja muutokset haastavat Lapin alueen toimijoita ja vaikuttavat yksittäisen lappilaisen arkeen ja sen toimintaedellytyksiin. Julkinen sektori ja yritykset ovat uusien, mutta samanlaisten haasteiden edessä. Niihin on kuitenkin löydettävissä kehittämistyöllä Lapin alueelle sopia ratkaisuvaihtoehtoja, toimintamalleja ja -käytäntöjä.

Useissa vastuullisuuteen ja kestävyteen liittyvissä kehittämistyön lohkoissa on samankaltaisia haasteita ja myös tavoiteltu päämäärä on usein samansuuntainen. Näkemyksemme mukaan vastuullisuuteen ja kestävyteen liittyvässä kehittämistyössä tulisi entistä enemmän tehdä rajat ylittävää yhteistyötä, yhteisen ja halutun tulevaisuuden rakentamiseksi.

Lähteet

Aluekehityksen laaja tilannekuva. 2022. Viitattu 24.10.2022 <https://www.mdi.fi/aluekehityksen-laaja-tilannekuva/>

Arctic Smartness 2018. Social Economy in Lapland. Viitattu 3.5.2022 <https://arctic-smartness.eu/wp-content/uploads/2018/09/Social-economy-brochure.pdf>

Business Lapland s.a. Viitattu 27.9.2022 <https://www.lapland.fi/fi/business/8-syyta-tehda-liiketoimintaa-lapissa/>

Heuni. 2021. Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti. Työperäinen hyväksikäyttö ja julkiset hankinnat. Opas riskien huomioimiseen Suomessa. Viitattu 15.10.2022 <https://heuni.fi/-/hankinta-opas#a994bd60>

IPCC. 2022. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Viitattu 24.10.2022 [IPCC AR6 WGII FullReport.pdf](https://www.ipcc.ch/report/ar6/wgii/)

European Commission. 2021a. Buying Social - a guide to taking account of social considerations in public procurement (2nd edition). Viitattu 27.9.2022 <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/45767>

European Commission. 2021b. Social Economy Action Plan. Viitattu 27.9.2022 <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1537&langId=en>

Eurostat. 2017. How crowded is your region? 6.4.2017. Viitattu 15.10.2022 <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20170406-1>

Impact Social Value Reporting Ltd 2022. Viitattu 11.10.2022 <https://impactreporting.co.uk/>

Julkiset hankinnat vaikuttavammiksi Hankinta-Suomen avulla 2019. Viitattu 9.10.2022 <https://vm.fi/-/julkiset-hankinnat-vaikuttavammiksi-hankinta-suomen-avulla>

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista 1397/2016. Finlex. 2016. Viitattu 24.10.2022 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161397>

Kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus (KEINO-osaamiskeskus) s.a. Viitattu 24.10.2022 <http://www.hankintakeino.fi>

Lapin alueelliset kehitysnäkymät. 2022. Lapin liitto. Viitattu 24.10.2022 <https://lapinluotsi.fi/lapin-tulevaisuuksia-lyhyt-aikavali/lapin-alueelliset-kehitysnakymat/>

Lapin liitto. Mitä on sosiaalinen kestävyys?. Viitattu 19.9.2022 https://www.lapinliitto.fi/wp-content/uploads/2022/02/Lappi_sopimus-2022-1.pdf

Lapin tilanne- ja kehityskuva. ALKE-keskustelut 2022. Lapin liitto. Viitattu 24.10.2022 <https://lapinluotsi.fi/wp-content/uploads/2022/05/lapin-tilanne-ja-kehityskuva-2021-.pdf>

Mikä sote-uudistus? Viitattu 19.9.2022 <https://soteuudistus.fi/uudistus-lyhyesti->

Ostolaskudata 2022. Ostolaskudata – mistä kysymys ja miten saatavilla. Viitattu 24.10.2022 <https://handata.fi/ostolaskudata-mista-kysymys-ja-miten-saatavilla/>

Saari, J. 2010. Hyvinvointivaltio 2010-luvulle. Teoksessa Saari, J. (toim.) Tulevaisuuden voittajat. Hyvinvointivaltion mahdollisuudet Suomessa. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 5/2010, 85–135. Viitattu 18.10.2022 https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/tuvj_5+2010.pdf

Social Value Portal s.a. Viitattu 11.10.2022 <https://socialvalueportal.com/>

Sodankylä perustaa oman yhtiön ateriapalveluihin 2022. Lapin Kansa 10.10.2022 36. Viitattu 10.10.2022 <https://lapinkansa.ap.richiefi.net/c6a9846b-9380-4539-b668-d983fadb8076/36>

Sosiaalinen kestävyys. Kuntaliitto 2022. Viitattu 14.10.2022 <https://www.kuntaliitto.fi/hyvinvointi-ja-sivistys/sosiaalinen-kestavyys>

Sosiaalisen vastuun akatemia 2021. Viitattu 10.10.2022 <https://www.hankintakeino.fi/fi/palvelut/teema-akatemia/soske-akatemia>

TEM 2017. Oppaat ja muut julkaisut 3/2017 Opas sosiaalisesti vastuullisiin julkisiin hankintoihin. Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 27.9.2022 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80010/3_2017_Opas_Sosiaalisesti_vastuulliset_hankinnat_31052017_WEB.pdf?sequence=1

TEM. 2022. Innovatiiviset julkiset hankinnat innovaatiopolitiikan välineenä. Viitattu 15.10.2022 <https://tem.fi/ijh>

Uudet kestävät kunnat. 2022. Viitattu 15.10.2022 <https://www.kuntaliitto.fi/kehittaminen-ja-digitalisaatio/uudet-kestavat-kunnat>

YLE. 2018. Laitoshuoltaja Daniel Böckerman, 38, saa 1 400 euroa kuussa käteen – kymmenentuhannet suomalaiset ovat työssäkäyviä köyhiä ja tienaaivat tätäkin vähemmän. Viitattu 24.10.2022 <https://yle.fi/uutiset/3-10397087>